

ПУТЕМ НАРОДНИХ ГОВОРА¹

(*На темељима народних говора. Зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић поводом огласка у пензију*, ур. доц. др Татјана Трајковић и проф. др Надежда Јовић. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2020, 739 стр.)

Зборник научних радова *На темељима народних говора*, чији су уредници проф. др Татјана Трајковић и проф. др Надежда Јовић, објављен је 2020. године у издању Филозофског факултета у Нишу. Посвећен је проф. др Јордани Марковић поводом одласка у пензију. Радовима у *Зборнику* обухваћена су многа значајна питања из области и дисциплина науке о српском језику и другим словенским језицима, као и из науке о књижевности. Посматрано према броју радова, од укупно 54 чланка, највећи број припада области дијалектологије и дијалекатске лексикографије, а језички материјал обрађен је како на синхронном тако и на дијахронном плану. Један број радова тиче се контрастивне лингвистике, а није мали број њих у чијем средишту јесу питања из науке о књижевности. Вредан допринос овом зборнику чине и текстови бугарских, македонских и руских лингвиста.

Присуство великог броја радова директно говори о значајној научној каријери проф. др Јордане Марковић, која је оставила дубок траг у дијалектологији, дијалекатској лексикографији, социолингвистици и ономастици.

Библиографија проф. др Јордане Марковић, која се уз биографију даје на почетку *Зборника* (13–36), броји преко 200 радова, који су објављени у домаћим и страним часописима и зборницима. Аутор је следећих монографија:

¹ Овај рад финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01 од 17. 01. 2023. године, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Јужноморавска ѿвртїарска лексика (1997), *Говор Заїлања* (2000), *Говор Пеїрової Села (код Кладова)* (2004) и *Ткачка лексика јуїоисїючне Србије* (2006). Један је од аутора уцбеника *Практїкум из дијалекїолоїје* (2000), *Стїарословенски језик* (2014) и *Дијалекатїска хрестїомаїїја срїскої језика* (2020), и коаутор је *Речника жарїонизама јужне їруїе* (2018). Из великог опуса студија и чланака објављених у престижним научним часописима и зборницима издвоїћемо само неколико: *Датїив у заїлањском селу Велики Крчїмир* (Говори призренско-тимочке дијалекатске области и суседних дијалеката, 1994), *Основне одлике ѿвора Бресїовца* (Зборник Филолошког факултета у Приштини 9, 1999), *Срїска дијалекїолоїја данас* (Српски језик, књижевност и уметност, 2007), *Ословњавање као ѿоследица грушїївених креїћања* (Српски језик, књижевност и уметност, 2009), *Именске лексеме у судској їтерминолоїји* (Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, 2010), *Дијалекатїски речник као слика свої ауїора* (Путеви и донети дијалекатске лексикографије, 2013), *О акценїу као їрїлоїу очувању дијалекїа* (Наш језик, L/2, 2019).

С обзиром на бројност радова, те имајући у виду основну тему *Зборника*, која припада и основном пољу научног интересовања и истраживања проф. др Јордане Марковић, овом приликом биће представљени првенствено радови из домена традиционалне или класичне дијалектологије српског језика.

У раду *Трајање заборављеної* (61–67) аутора Недељка Богдановића указује се на појаву да многе архаичне речи настављају да живе и онда када буду заборављене или замењене, и то у неком облику који је производ сопствене деривације. Како аутор истиче, у говорима Сврљига и његовог окружења такве су речи: *узао*, *їроїон*, *самїас*, *стїружїна*, *брїчїшїїе* и сл.

Предмет интересовања Жарка Бошњаковића у раду *Стїабїлносїї неких вокалских цртїа у ѿвору Баванишїїа* (107–131) јесте анализа стабилности дијалекатских црта на вокалском нивоу у говору Баваништа и њихов однос према стању у суседним говорима шумадијско-војвођанског, смедеревско-вршачког и косовско-ресавског дијалекта. Тачније, у раду се разматрају промене које се везују за дистрибуцију икавизама шумадијско-војвођанског дијалекта, за боју кратких средњих вокала, за контракцију вокалских група (*-ао*, *-ео*, *-оу* и *-о(ј)а*, *-о(ј)у*) и за елизију вокала. Аутор подвлачи да преостаје утврдити „да ли је дошло до неких промена у односу на оно стање које је Ивић забележио боравећи један дан у Баваништу” (стр. 109).

Рад Гордане Драгин, под називом *Међу Србима у Румунији* (181–190), бави се српским народним говорима на територији данашње југозападне и западне Румуније. У овом чланку даје се резиме досадашњег рада на истраживању српских говора у Румунији у оквиру пројекта *Испитивање културе и историје Срба у Румунији*. Аутор истиче да српски говори у Румунији „припадају различитим дијалектима српског језика (призренско-тимочком, косовско-ресавском, смедеревско-вршачком и шумадијско-војвођанском), што свакако утиче на брже или спорије ширење појединих румунских језичких црта” (стр. 183).

У тексту *Трџни љајолски ѝридев и љајолске именице у сиринићком љовору* (475–484) Радивоја Младеновића разматра се грађење глаголских именица у сиринићком говору анализом односа облика трпног глаголског придева и творбене основе глаголских именица. Уочава се удаљавање од наслеђеног модела *џрџини љајолски ѝридев + је*, односно ширење грађења глаголских именица додавањем *-ње* на презентску основу (стр. 476).

О лепоти и важности српских народних говора, посебно оних у дијаспори, говори се у раду Софије Милорадовић са поетским називом *Језик који нас је одржао* (423–426). Овај рад подстрек је за даља дијалектолошка и социолингвистичка истраживања у земљама у којима су Срби аутохтона национална мањина, а често опстају у инојезичном окружењу. Таква истраживања пружила би нарочито богат материјал за изучавање архаизама, али и иновација, одакле би се извукли закључци општелингвистичког карактера. Аутор рада наводи да би веома значајно било и сачињавање дијалектолошких речника јер би они представљали апологему традиционалне, духовне и социјалне културе српског народа изван матице (стр. 426).

Широк дијапазон истраживачких могућности народних говора резултиран је у раду *Облици ѝрезенџа у љовору Туџина, Новој Пазара и Сјенице* (133–149) Бојане Вељовић. Анализирају се глаголске основе и наставци који учествују у грађењу презентских облика, са посебном пажњом на форме трећег лица множине и на статус наставака *-е* и *-у*. Материјал из испитиване зоне упоређен је са материјалом из суседних говора зетско-сјеничког дијалекта, „и то зарад стицања увида у шире ареалне прилике које карактеришу ове говоре” (стр. 133).

Предмет рада *Хиџоџакса у шумадијско-војвођанском дијалекту (досадашња исцртавања)* (151–168) Данке Вујаклије јесте преглед већ спроведених истраживања поменутих структура у шумадијско-војвођанском дијалекту. Добијени резултати поређани су са резултатима истраживања овог проблема у призренско-тимочким говорима. На самом крају аутор истиче да овај синтаксички домен није довољно испитан, али указује и на занимљиве дијалекатске специфичности, попут узрочних везника *џочим* и *ди* у банатским говорима (стр. 167).

Рад *Жанровска стурктура дијалекатској џексиа и џоџреба џаџолских личних облика* (607–618) настао је у коауторству Радоја Симића и Јелене Јовановић Симић. У њему се показује да дијалекатски израз има равноправан однос према књижевнојезичком изразу. У таквој анализи од значаја су лични глаголски облици, који, сем временских веза, указују и на догађаје о којима је реч (стр. 617).

Области дијалектологије припада и текст *Значења инструментала у џоворима џризренско-џимочке џворне зоне* (641–658) Драгане Станковић, у којем се разматра значењски потенцијал аналитичке деклинације, тачније аналитичке инструменталне конструкције у говорима призренско-тимочке говорне зоне. Циљ је био показати која се сва значења могу изразити таквом конструкцијом на поменутом подручју. Анализа доводи до закључка да су сва инструментална значења, попут инструментативности, комитативности, социјатива непосредног типа, каузалности, спацијалности, кондиционалности и сл. изражена поменутом конструкцијом с предлозима *с*, *међу*, *џод*, *џред*, *над*, *џо*, *за*, од којих аналитичка конструкција с предлогом *с* има најшире семантичко поље.

Предмет истраживања рада *Вокали у џовору Бујановца* (699–714) Татјане Трајковић јесте вокалски систем говора Бујановца, тачније анализа полугласника реда вокала *а*, рефлекса назала задњег реда и јата у датом говору, те дифтонгизације вокала средњег реда у јужноморавским говорима, што доводи до детаљнијег утврђивања ареала појаве префонологизације у говорима овог подручја. Аутор на самом крају истиче да осим слике стања вокала у бујановачком говору треба, у будућим истраживањима, пажњу посветити и акценатском, консонантском, морфолошком, као и синтаксичком систему (стр. 710).

Текст под називом *Лексика у вези са производњом и употребом алкохолних пића у Речнику села Каменице код Ниша* (297–312) Надежде Јовић представља анализу око 150 лексема које се односе на производњу и употребу алкохолних пића. Грађа је извучена из поменутог речника и разматрана са семантичко-мотивационог, фонетског, творбеног и етимолошког аспекта. Већина лексема денотира фигуративно или пејоративно значење, што говори о односу говорника према овој негативној друштвеној појави.

У раду *О ткачкој терминологији на простору ири дијалекта (херцеговачко-крајишкој, шумадијско-војвођанској и иризренско-тимочке дијалекатске области) – компаративна анализа* (405–421) коаутора Бранкице Марковић и Биљане Савић дат је упоредни преглед одабраних лексема из домена ткачке лексике и њихова анализа на територији три дијалекта у шест семантичких поља. Циљ рада био је да се укаже на сличности и разлике у овим регионима на испитиваном плану „како би се имао увид у шири ареални распоред тих лексема на српском језичком простору” (стр. 406).

Текст под називом *Нацрт уједињеника за прикуљвање миколошке лексике* (255–267) Јелене Јанковић и Марине Јуришић полази од претпоставке да печурке нису језички довољно истражене, али да лексика у вези са њима ипак постоји. Стога је дат нацрт миколошког упитника, који садржи општа питања о печуркама, њиховим врстама и активностима у вези са њима. Упитник је том приликом подељен на четири целине, али и сваки спонтани разговор може бити релевантан јер су у њему похрањене многе језичке чињенице корисне и другим научним дисциплинама, сматрају аутори рада (стр. 258).

Ткачком терминологијом на подручју Пивске планине бавила се Радојка Цицмил-Реметић у раду *Ткачка терминологија на Пивској планини* (715–730). У раду је представљена реконструкција једног сегмента културне баштине с обзиром на то да је технологија умногоне променила начин живота сеоског живља, те су са лексичко-семантичког аспекта анализирани алати ткачке делатности, материјали који су коришћени у ткачком занату и сировине за ткање.

Још један рад из области лексикографије јесте чланак Љубисава Ћирића *Из лужничке антропографске лексике* (731–739), у којем аутор жели да на примереном корпусу представи слику антропографских лексичких јединица у говору Лужнице, али и да прикаже која се лексика издваја у појединим

значањским пољима – позитивна са конотацијом лепог или негативна са конотацијом ружног. Аутор закључује да „оно што је веома уочљиво јесте несразмера у броју лексема којима се казују позитивне и пожељне особине и оних којима се казују негативне и непожељне особине, физичке или карактерне”, те је мањи број лексема позитивно конотираних (стр. 739).

Рад под називом *Из лексики народне медицине Гаџиној Хана – болести плућној сисџема* (573–582) Сандре Савић представља анализу лексема из домена народне медицине, а које се везују за пулмолошке болести. Материјал за ово истраживање сакупљан је на терену и систематизован у три лексичко-семантичка поља. Циљ рада био је да се многи перифрастични изрази и називи који се тичу болести плућног система сачувају од заборава, али и да се укаже на лексичко богатство овог краја.

У коауторству Мата Пижурице и Драгане Радовановић настао је текст под називом *Лексиколошки ољег: ѿрајом Бучумика Негелка Бојдановића* (533–556). У овом раду аутори су настојали да на материјалу из књиге *Бучумика у звону* саставе регистар речи за лексиколошки оглед у коме ће извршити анализу одређених лексема на релацији етнолингвистика – лингвистичка географија – етимологија.

У чланку *Суфикс -џија/-чија у Речнику ѿвора јуја Србије Момчила Златановића* (45–60) Александра Антић из семантичког угла посматра лексеме са турским суфиксима *-џија/-чија* у наведеном речнику. Лексеме регистроване том приликом пореде се по фонетском облику са примерима који се налазе у *Речнику срџскохрвајскоја језика*, у *Турџизмима у срџскохрвајском језику* Абдулаха Шкаљића и са лексемама посведоченим у *Црноѿправском речнику* Радосава Стојановића.

У раду под називом *Са сѿранџима на ѿерену. Прилој истѿорији ѿеренске линѿвистѿике у Србији* (591–606) Биљана Сикимић даје синтезу свог личног искуства у тимском теренском раду на пољу лингвистике, али и синтезу аутореференцијалних података страних лингвиста који су обављали теренска лингвистичка истраживања у последњих тридесет година и то претежно на подручју југоисточне Србије.

Ономастика, тачније антропонимија, предмет је рада Голуба Јашовића са називом *Анѿројонимија села Велика Крушевица код Рековца* (285–296). У раду су регистровани сви лични и породични надимци, лична имена и презимена свих

становника који су боравили у поменутом селу у време када је спровођено истраживање на терену, а то је укупно 276 антропонимијских јединица.

У прилогу Милош Црњански о *преисторијским српским ономастичким истрајовима на британским острвима* (527–531) Драгољуб Петровић указује на некадашњи осврт познатог књижевника Милоша Црњанског на српске преисторијске ономастичке трагове на британским острвима као што су ороними типа *Мосор, Орјен, Ком, Кораб*, хидроними *Суиџа, Сана, Уна, Драва, Крка, Лим, Дрим* итд., те имена јадранских острва *Шолџа, Брач, Силба, Лојуд* и др.

Под насловом *Прилози у карашевским говорима* (557–572) рад Михаја Радана доноси анализу прилога који су забележени у карашевским говорима, са циљем да се напишу карашевски прилози, да се изврши њихова подела и установи одакле потичу. Служећи се компаративном методом у анализи прилошке грађе, аутор је покушао да установи којем су штокавском екавском ареалу ови говори најближи.

На крају овог парцијалног приказа, са сигурношћу се може тврдити да зборник посвећен проф. др Јрдани Марковић *На њемељима народних говора* представља вредан допринос лингвистичкој науци. Квалитетом научних радова и истраживачким приступом решавању проблема одржан је висок ниво научне мисли у области лингвистике и књижевности. О посебном значају монографије говори велики број текстова који, посвећени проф. др Јрдани Марковић, на веродостојан начин говоре о учинку њеног рада у дијалектологији, дијалекатској лексикографији, ономастици и социолингвистици.

Мср Сандра Савић
Институт за српски језик САНУ
Република Србија
sandrasavic0302@gmail.com

